

Veljo Kaasik

Maal

Linnas

Tänaval

Majas

**Veljo
Kaasik**

**Maal
Linnas
Tänaval
Majas**

Sisukord

<i>Toimetaja saatesõna</i>	6
<i>Sissejuhatus</i>	18
<i>Dirigent</i>	26
<i>Metropol</i>	36
<i>Hääletajad</i>	46
<i>Kiri</i>	62
<i>Pealkirjata (VILLU)</i>	72
<i>Petrarca, suvi ja arhitektuur</i>	76
<i>Poogna kulg</i>	82
<i>Avo-Himm Looveer</i>	94
<i>Venturi ja Me</i>	98
<i>Tallinna kesklinn 2007</i>	108
<i>Arhitektuur ja kriitika</i>	124
<i>Toynbee ja ühiskonna tardumine</i>	132

Toimetaja saatesõna

Gregor Taul, mai 2023

Tutvusin Veljo Kaasikuga 2016. aastal, mil olin Eesti Rahva Muuseumi tellimisel kirjutamas raamatut nende uuest hoonest. Viisin uurimustöö käigus läbi intervjuusid nii Pariisis resideerivate arhitektide kui kohalike muuseumitöötajate, projektijuhtide, ehitusmeeste ja paljude teiste osapooltega. Kuna oma majani jõudmine oli mäluasutuse jaoks pikk ja vaevaline protsess, mis rippus kuni viimase hetkeni

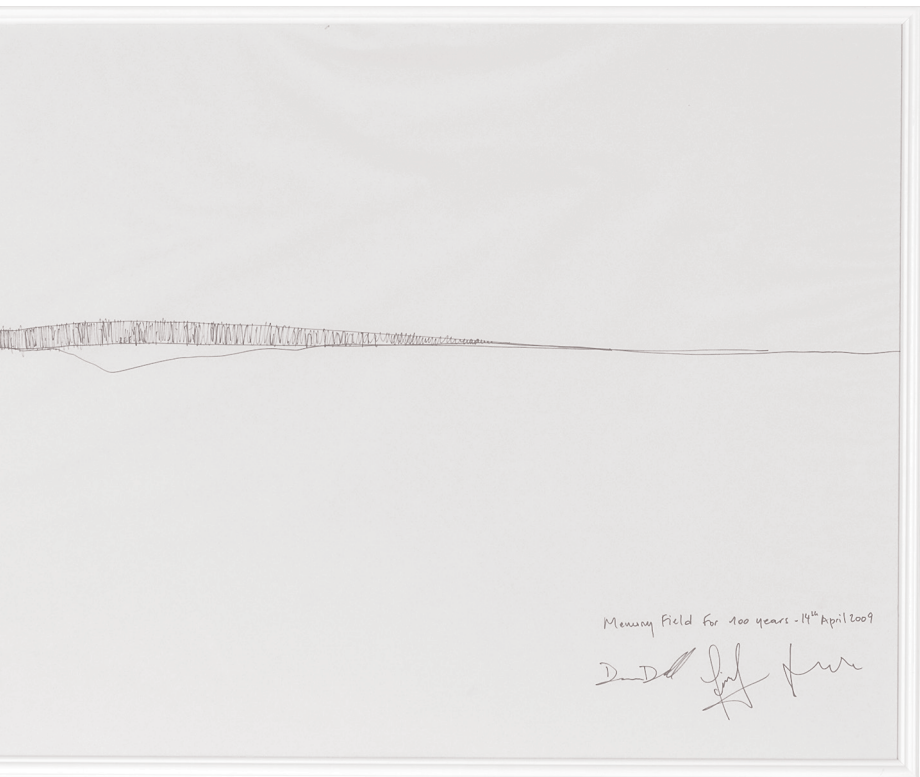
7 Vaade ERMi uue maja territooriumile, 2007. Arp Karmi foto. Eesti Rahva Muuseum.

juuksekarva otsas, siis omandas kogu see saaga mõnevõrra müütilise, et mitte öelda eepilise ulatuse. Mõnedest otsustest, üksikisikute tegudest või tegematajätmistest said oomenid — seda nii heas kui halvas. Ühe läbivalt positiivse märgina kordus intervjuudes Veljo Kaasiku nimi. Tema oli see, kes koostas arhitektuurivõistluse lähtetingimused ning aitas muuseumil suures plaanis mõtestada, kes nad õigupoolest on ja kuidas võiks nende identiteet ruumiliselt väljenduda. Kui ma ka ise lõpuks Kaasikule Viimsisse külla jõudsin ja temaga ERMist ja Raadist vestlesin, jõudis mulle eneselegi selle institutsiooni asukoht ja kaal nii Tartu, Lõuna-Eesti kui globaalsel Ulgu-Eesti tasandil päriselt kohale. Tema urbanistlik nägemus ja ruumilooja elukogemus mõjusid veenvalt ja rafineeritult. Kohtumisest kannustatuna võtsin ette Kaasiku enda arhitektuuri ja tekstid, kuid jõudsin kirjutajana hoopis ummikseisu, sest mõistsin, et mitteamarhitektina ei pruugi ma mõnest arhitektuuri-kompleksist kunagi aru saada.

Võimalik, et kimbatuse põhjus polnud Kaasiku ise, vaid teatav alaväärsuskompleks tulenes tema kohta kirjutatud tekstidest. Ühelt poolt on tema

Manning Field for 100 years - 14th April 2009

D. Dorell Lina Ghotmeh Tsuyoshi Tane

kohta käibel mitmesuguseid auväärseid arhitektuuri-
ajaloolisi klišeetid (ja tõdesid), mis tõstavad teda esile
mitmekülgse uuendaja ja initsiaatorina. Võib öelda,
et neid transformatsioone jagus igasse kümnendisse:
kuuekümnendatel elustas ta koos Toomas Reinuga
uusfunktsionalismi, seitsme- ja kaheksakümnendatel
oli ta koos Tallinna koolkonnaga postmodernismi
teeavaja ning üheksakümnendatel koos kolleegidega
kunstiakadeemiast urbanistliku pöörde rajaleidja.

Kuid selliste tähelepanuväärsete üldistuste kõrval on eri põlvkondade arhitektuurikirjutuse esindajad kirjutanud nii vahedalt tema projekteeritud üksikutest hoonetest, et see teeb ruumimõttestajana relvituks. Et mis siin enam lisada on? Tooksin välja mõned iseäranis silmapaistvad fraasid Carl-Dag Ligelt, Tõnis Kimmelilt ja Vilen Künnapult Venna majaks ristitud eramu kohta Meriväljal (projekt 1975, valmis 1985).

„Venna maja on üks neid haruldasi valmishitatud hooneid, milles näib sisalduvat palju erinevaid tähenduskihistusi. Seal on midagi sellist, mis viipab arhitektuuri kui distsipliini piiride, olemisvõimaluse suunas. See on arhitektuur, millele ei saa anda ühest definitsiooni, „panna näppu peale“, seletada arhitektuuriteadlase püüdlikult targa (naeruväärse) näoga, et arhitekt mõtles siin seda või teist. Just see keerukus, mis väljendub nii ruumide paiknemises kui hoone välisilmes, eristab Venna maja enamikust postmodernistlikest ehitistest, kus tähelepanu on pööratud vaid teatraalsetele fassaadidele. Võib-olla on Veljo Kaasiku Venna maja

11 Nn Venna maja Tallinnas Meriväljal Ida tee 50.
Eesti Arhitektuurimuseum.

üks Eesti 20. sajandi arhitektuuri „tüvitekste“. Midagi sellist, millest ainult arhitektid aru saavad. Midagi sellist, mis kuulub ainult arhitektuurile.“^[1]

„Voolava, avatud treppide, siserõdude ning katuse-terrassiga ruumina lahendat hoone sisemaastik ei suhtle samas üldse välismaailmaga, avades sinna vaid vähesed kitsad, kavalad aknaavad. Range ning sageli võõrapärasena mõjuv sissepööratus iseloomustab ka paljusid Veljo Kaasiku hilisemaid eramukavandeid, nagu näiteks eramu Tartus Nisu tn. 48 aastast 1991.“^[2]

„Ärevalt ja irreaalsena mõjub ka arhitekt Veljo Kaasiku poolt vennale projekteeritud eramu Meriväljal. Tumepunane puidust skulptuur, mis kui nukker muistne hiigelloom vaatab mööduvat raudteed, kuid raudtee on tühi, rong käib ainult korra nädalas. Ehitis tekitab koos tühja raudteega filosoofilise paari, mida võib vaadelda ühtse sümbolina. V. Kaasik on vist eesti arhitektuuris ainus arhitekt, kes valdab täiuslikult inetuse kõiki mehhanisme. Kaasiku majad on salapärased, alateadvust ärritavad, „koledad“. Samas õhkub neist intellektuaalsust, ümbrusega sobivust ja humaansust.“^[3]

Kui Künnapu poolt hoolega välja valitud sõnad tükkideks lahti võtta, siis on selge, et ta iseloomustab Kaasikut kui vääramatult dialektilist mõtlejat. Ma ei taha tõmmata siin paralleele kõhedust tekitava leninismi-marksismiga, vaid rõhuda inimese

mõttetegevuse naudingule ja sügavale vastuokslikkusele, kõrgendatud meeleseisundile, kus üheplaaniised lahendused ei päde ega ole lihtsalt huvipakkuvad. Iseäranis kaasakiskuvalt mõjub Künnapu sõnastuses „ainus arhitekt, kes valdab täiuslikult inetuse kõiki mehhanisme“. Meenub, et Umberto Eco nimetas ühes oma loengus semiootikat valetamise kunstiks. Valetamist võiks omakorda pidada heas mõttes kole-dasti ütlemise taideks. Leian, et igasugune (lause) ehitustegevus on keelest ja meelest viimase välja pigistamine, aga ka keele venitamine, keelitamine ja keelenäitamine. Arhitekti sümboliloomes on valetamine (kolemajatamine?) meeleseisundite äratamine, omamoodi meeldetuletus, et ruum loeb ja loob.

Kui veel kord Venna maja juurde tagasi tulla, siis mulle tundub, et Kaasikul on arhitektina olnud õnne oma visioone õigel ajal realiseerida eramute näol. Villa on läbi arhitektuuriajaloo olnud tüpologia, milles väljenduvad kõige paremini uued ruumikontseptsioonid, sotsiaalsed utopiad või sündiva arhitektuuriteooria kontsentratsioon. Olgu siis Palladio Villa Rotonda, Le Corbusier' Villa Savoye või Robert Venturi ema maja, need projektid on olnud mikrokosmilisteks seemneteks sotsiaalsetele ja esteetilistele nihetele. Ma tahan loota ja uskuda, et see, millele Kaasiku Venna maja teed näitas, polnud mitte viimsistumine ega klišee sellest, et kõige parem on elada raiskavas häärberis autosõidukaugusel

linnasüdamest, vaid arutelu selle üle, et koos elamine peab alluma humaansetele väärtustele, milles põrkuvad ja põimuvad vasturääkivused nagu avatus ja suletus, avalikkus ja privaatsus või jõustamine ja tühistamine. See maja mitte ainult ei jaganud omal ajal ümber elamise püsivorme, vaid püüdis neid ümbergenereerida.

Ja ometi pole asi majas. Urbanistina on Kaasik kutsunud oma tudengeid vaatama üle majade. Oluliseks saavad rakurss ja fookuskauguse seadmine, mitte probleemide nui neljaks lahendamine, vaid kesksete küsimuste identifitseerimine. Samal ajal tuleb arhitektidel oma töös pidevalt teha väikeseid otsuseid: kuidas lahendada üks või teine detail, siduda omavahel mõni sõlm vms. Need küsimused lahenevad „iseenesest“, kui on olemas suur pilt. ERMi puhul tuli see hästi välja. Siis pole mõtet rääkida kompromissidest, vaid visioonist. Ma arvan, et selle visiooniga ta ongi eelkõige oma kolleege, tudengeid ja kirjutajaid nakatanud.

Mis toob meid ühtlasi käesoleva kogu juurde. Nagu autor oma tagasihoidlikus eessõnas mainib, siis mälestusi utsitasid teda kirjutama lähikondsed. Teksti kallale asudes sai ta õige pea aru, et memuaristika ei ole tema žanr. Kui Veljo oma tekstilaaste mulle esimest korda lugeda andis, siis ütles ta tabavalt, et kujutamismvormiks on pigem *road-movie* stsenaaristika. Tõepoolest, mitte ainult kirjutajana, vaid ka karakterina on mulle jäänud mulje, et ta on pidevalt

teel, muudkui haaramas oma portfelli järele ja järgmise asja kallale asumas. Kui uurisin, kas võiksime „mittememuaaridele“ lisada põhjaliku ülevaate tema tööst arhitekti ja linnaplaneerijana, oli vastuseks kindlameelne „ei“, sest see on juba tehtud.^[4] Ma pigem arvan, et see tähendas seda, et sääraseid monograafiaid kirjutatakse kusagil tulevikus. Ja mis siin salata, tõsise töömehena ei huvita teda panegüürika. Lõpuks jäime raamatu kokkupanemisel selle juurde, et viimastel aastatel koostatud tagasivaatelistele kirjutistele panime juurde neli teksti varasemast: krestomaatilise „Venturi ja Me“ 1982/1983. aasta Ehituskunstist, mis vahendas Tallinna kooli arhitektide suhet arhitektuuri paradigmaatilisse uuenemisse, 2012. aastal Sirbis ilmunud essee „Toynbee ja ühiskonna tardumine“, mis kõrvutab tsivilisatsioonide kasvamise ja hääbumise küsimust ERMi temaatikaga, Eesti Arhitektuurikeskuse arhitektuuri välkloengute raames ettekantud arutluse kriitikast ning mõneti päevakajalisema manifestatsiooni ajakirjast Maja, kus 21. sajandi alguse Tallinn koos oma hädade ja tulevikuvõimalustega asetatakse lugejale uurimiseks-puurimiseks justkui peopesa peale. Tahtmata teha suuri sõnu, tundub mulle, et kõigis nendes tekstides kõneleb riigiarhitekt. Või õigemini, võime siit välja lugeda, miks ühele Eesti-sugusele maale võiks tulla kasuks riigiarhitekti institutsioon, mis omab ja adub suurt plaani.

Mis puudutab siinse kogumiku uusi, mälestuslikke tekste, siis lisaksin veel kaks kommentaari. Meeldib see meile või mitte, aga Veljo Kaasik on sõja aja laps. Temaga käib kaasas totaalsest sõjast pääsenud vaatleja stoiline rahu: isegi kui kõike ähvardab kadu, kõik on kõigi vastu või ümberringi valitseb ükskõiksus, siis tuleb luua. Ta pole naiivne pääseja, vaid natiivne vaatleja. Ja teiseks, mulle tundub, et autorina igatseb ta miskit sorti alkeemilise möödarääkimise järele. Ta justkui nagu ei lausuks päriselt, vaid hingab. Hoidub olmekirjeldusest, kuid püüdleb iduni. Kasutades George Pereci sõnu — jääb mulje, et tekst ei räägi kordagi näost näkku, vaid kaldub *kõrvale*, kõneleb õlalt õlale.

- [1] Carl-Dag Lige, „Veljo Kaasiku Venna maja“. – Tajumaailm, 11. II 2016. <http://tajumaailm.blogspot.com/2016/02/veljo-kaasiku-venna-maja.html> (vaadatud 1. V 2023).
- [2] Tõnis Kimmel, „Arhitekt Veljo Kaasik enne Eesti aega“. Eesti Kunstiakadeemia arhitektuuri ja linnaplaneerimise osakonna 4. kursuse referaat, 1998/1999.
- [3] Vilen Künnapu, „Metafüüsilise ruumi peegeldusi“. – „Üle punase jõe“, 2001 [1984], lk 77.
- [4] Vihje Veljo Kaasiku 2013. aasta ülevaatenäitusele „Arhitektuur kui valik“ Parikaste majas ja sellega kaasnenud publikatsioonile „Veljo Kaasik, Arhitektuur kui valik: näitus Parikaste Majas 02.10. – 19.10.2013“. Tallinn, Eesti Kunstiakadeemia, 2013.